

ARAŞTIRMA

Covid-19 Pandemisinin Diş Hekimliği Öğrencilerinin Diş Hekimliğinde Uzmanlık Eğitimine Bakışlarına Olan Etkisi

Zehra Edebal(0000-0001-6518-5972)^α, Salih Doğan(0000-0001-6554-295X)^β

Selcuk Dent J, 2021; 8: 790-795 (Doi: 10.15311/selcukdentj.974143)

Başvuru Tarihi: 25 Temmuz 2021
Yayına Kabul Tarihi: 05 Kasım 2021

ÖZ

Covid-19 Pandemisinin Diş Hekimliği Öğrencilerinin Diş Hekimliğinde Uzmanlık Eğitimine Bakışlarına Olan Etkisi

Amaç: Bu çalışmada diş hekimliği öğrencilerinin COVID-19 pandemisi sürecinde hastalık kapma korkularının kariyer planları üzerine etkisi olup olmadığının ve yeni bir ana dal olarak açılan Oral Patoloji dalını seçmeleri üzerine etkisinin olup olmayacağını araştırılması planlandı.

Gereç ve Yöntemler: Çalışmanın amacına yönelik olarak, diş hekimliği öğrencilerinin demografik bilgileri sorgulayan üç sorudan ve öğrencilerin yönelimlerini değerlendirmeyi hedefleyen 9 sorudan oluşan bir anket hazırlandı. Anket internet üzerinden üç faklı diş hekimliği fakültesindeki 967 öğrenciye ulaştırıldı.

Bulgular: Çalışmaya anket formunu eksiksiz dolduran 781 öğrenci dahil edildi. Öğrencilerin % 87'si COVID-19 pandemisi nedeniyle mesleklerini icra ederlerken eskiye kıyasla daha fazla bulaşıcı hastalık kapma korkusu yaşadıklarını belirttiler. Öğrencilerin % 77'si bir diş hekimliği dalında uzmanlık eğitimi almayı planlamaktaydı ve bulaşıcı hastalık kapma korkusu yaşayanların % 24'ünün, hastaları ile daha az yakın temasta olacakları bir uzmanlık dalı arayışında olduğu görüldü. Bu öğrenciler arasında kadınların oranları anlamlı derecede yüksekti (% 26 – % 15, p=0.002). COVID-19 pandemisi nedeniyle bulaşıcı hastalık kapma korkusu yaşadığını bildiren öğrenciler arasında diş hekimliğinde uzmanlık dalı olarak Oral Patolojiyi seçebileceğini belirten öğrencilerin oranı anlamlı düzeyde yüksekti (p=0.021). Oral Patoloji dalını tercih edebiliyorum ve tercih etmem diyen öğrencilerin oral patoloji uzmanlık dalı hakkındaki bilgi düzeyleri bakımından anlamlı bir farklılık bulunamadı (p=0.161).

Sonuç: COVID-19 enfeksiyonu ve bulaşıcı hastalık kapma korkusu, diş hekimliği öğrencilerinin uzmanlık dalı seçimi üzerine etki eden faktörler arasındadır. Ayrıca, Oral Patolojiyi uzmanlık dalı olarak seçmeyi düşünen ve düşünmeyen öğrenciler arasında, bu uzmanlık dalı hakkındaki bilgi düzeyleri bakımından fark bulunamamıştır. Bu da kaçınma eğilimli davranışların diş hekimliğinde uzmanlık dalı seçimine etki eden faktörler arasında yer aldığını düşündürmektedir.

ANAHTAR KELİMELER

Bulaşıcı hastalıklar, Diş Hekimliği Eğitimi, Diş Hekimliği Uzmanlıkları, Oral Patoloji, SARS-CoV-2

ABSTRACT

The Effect of Covid-19 Pandemic on the Perspective of Dental Undergrad Students On Dental Specialty Education

Background: It was aimed to investigate whether dentistry students' fear of contracting a disease during the COVID-19 pandemic process has an impact on their career plans and whether it will have an impact on their choice of Oral Pathology, which has been announced as a new specialty branch of dentistry.

Methods: A questionnaire was prepared for the purpose of this study which composed of three questions about demographic information and nine questions aiming to evaluate students' orientations. The questionnaire was distributed online to 967 students in three different dentistry faculties.

Results: 781 students who filled out the questionnaire completely were included in our study. 87% of the students stated that they experienced more fear of contracting an infectious disease when they were practicing their profession due to the COVID-19 pandemic. 77% of the students were planning to receive specialization training in dentistry, and it was found that 24% of those who had fear of contracting an infectious disease were looking for a specialty branch in which they would have less close contact with their patients. Among these students, the proportion of women was significantly higher (26% – 15%, p=0.002). The proportion of students who stated that they could choose Oral Pathology as a specialty branch was significantly higher among students who reported that they had fear of contracting an infectious disease due to the COVID-19 pandemic (p=0.021). There was no significant difference between the students who said that they would prefer Oral Pathology as a specialty branch and those who did not, in terms of their knowledge levels about oral pathology specialization. (p=0.161).

Conclusion: COVID-19 infection and fear of contracting an infectious disease are among the factors that affect dentistry students' choice of specialty. In addition, no difference could be found between the students who think about choosing Oral Pathology and those who do not, in terms of their knowledge levels about this specialty branch. This suggests that avoidance-prone behaviors may also be effective in their selection of a specialty branch.

KEYWORDS

Infectious Diseases, Dental Education, Dental Specialties, Oral Pathology, COVID-19 Pandemic

2019 yılının sonlarında Çin'de ortaya çıktığı duyurulan COVID-19 enfeksiyonu, hızla tüm dünyaya yayılarak pandemi haline gelmiş, Coronavirus ailesine mensup viral bir hastalıktır.^{1,2} Bu viral hastalık etkeninin temel bulaşma yolu öksürük, hapşırma ve damlacık yoluyla direkt bulaşın yanı sıra ağızda, burunda ve gözde

bulunan mukozal dokulara direkt veya indirekt temastır.³ Diş hekimliği tedavileri sırasında ortaya çıkan aerosollerin ve damlacıkların virüsle kontamine olabilmesi ve virüsün damlacık yoluyla, direkt temas yoluyla ve kontamine yüzeylerden temas yoluyla bulaşabiliyor olması, dental girişimler için enfeksiyon

^α Yakın Doğu Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Temel Tıp Bilimleri Bölümü, Oral Patoloji AD, Lefkoşa, KKTC

^β Erciyes Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Pedodonti AD, Kayseri, Türkiye

kontrol önlemlerinin önemini daha da artırmıştır.^{4,5} Enfeksiyonun çoğunlukla yakın temas ile bulaşması özellikle de meslekleri gereği insanlarla uzun süre yüz yüze yakın temasta çalışan ve tedavi sırasında aerefor, hava su spreyi ve kavitron gibi ortama damlacıkların saçılmasına neden olan ekipmanları kullanan diş hekimleri için büyük bir risk oluşturmaktadır.⁴⁻⁶

Pandemi döneminde diş hekimliği öğrencilerinin hasta ile yakın temasta olmaları ve tedavi sırasında yüksek riskli olduğu belirtilen aerefor, hava su spreyi ve kavitron gibi ortama damlacıkların saçılmasına neden olan ekipmanları kullanacak olmaları, öğrencilerde anksiyeteye yol açmıştır.⁷ COVID-19 pandemisinin yol açtığı anksiyetenin öğrencilerin diş hekimliği uygulamalarında ve kariyer planları üzerinde etkisi olduğu da bilinmektedir.⁸ Bu anksiyete her ne kadar her öğrenci, sınıf ve toplumda ve hatta cinsiyette bile farklı şekilde kendisini gösterebilse de sonuçta öğrencilerin diş hekimliğine devam edip etmeme kararlarını sorgulama, mezuniyet sonrası diş hekimi olarak çalışma veya diş hekimliği kariyerlerine uzmanlık yaparak devam etme seçenekleri üzerinde etkiye sahiptir. Hatta diş hekimliği öğrencileri arasında kariyer planı yapma konusunda karar verirken bu anksiyeteden etkilendikleri görülmüştür.⁹ Türkiye’de diş hekimliğinde 2018 yılında Oral Patoloji dalı, bir ana dal olarak diş hekimliğinde uzmanlık dalları arasına eklenmiş ve eğitim süresi 4 yıl olarak belirlenmiştir.⁹ Diş hekimliğinin uzmanlık dalları mesleki temas yönünden birbirleriyle karşılaştırıldıklarında, hastayla olan temasının daha düşük düzeyde olması ve aerosol oluşumuna neden olabilecek alet ve donanımların kullanılmaması nedeniyle Oral Patoloji dalının diğer uzmanlık dallarına göre daha az riski olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Bu çalışmada diş hekimliği öğrencilerinin COVID-19 pandemisi süresince bulaşıcı hastalıklar konusunda kendilerini ne kadar yeterli hissettiklerinin ve bulaşıcı hastalık kapma korkusu yaşayıp yaşamadıklarının incelenmesi planlanmıştır. Yine, COVID-19 pandemisinin diş hekimliği öğrencilerinin kariyer planları üzerine etkileri olup olmadığının, uzmanlık eğitimi planlarını değiştirip değiştirmediğinin gösterilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca diş hekimliğinde uzmanlık yapmayı planlayan diş hekimliği öğrencilerinin, aerosol maruziyetinin görece daha az olduğunu veya hasta ile temasının düşük düzeyde olacağını düşünerek yeni bir uzmanlık dalı arayışına girip girmediklerinin ve yeni bir ana dal olarak açılan Oral Patoloji dalını seçmeleri üzerine etkisinin olup olmayacağını araştırılması planlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEMLER

Bu araştırma Yakın Doğu Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu’nun 2021/89 sayılı onayı ile yürütülmüştür. Araştırma, belirtilen amaca uygun olarak hazırlanmış bir anket formunun internet üzerinden dağıtılarak yanıtların değerlendirilmesine dayalı

üzerinden dağıtılarak yanıtların değerlendirilmesine dayalı yürütülecek bir kesitsel çalışma olarak planlanmıştır. Çalışmaya Yakın Doğu Üniversitesi, Dr. Suat Günsel Girne Üniversitesi ve Erciyes Üniversitesi Diş Hekimliği fakültelerinde Türkçe eğitim programında halen öğrenim gören öğrenciler dahil edilmiştir. Anket soruları araştırmacılar tarafından oluşturulmuş, Google Forms üzerinden dağıtılmış ve yanıtlar yine aynı platform aracılığı ile toplanmıştır. Anket, demografik bilgileri sorgulayan üç sorunun (yaş, cinsiyet, öğrenim gördüğü sınıf) yanında öğrencilerin yönelimlerini iki seçeneikli yanıtlar ile değerlendirmeyi hedefleyen 9 soru ile toplam 12 sorudan oluşturulmuştur (Tablo 1).

Tablo 1.

Diş hekimliği öğrencilerine yöneltilen anket soruları

Sorular
1 Yaşınız
2 Cinsiyetiniz
3 Kaçınıcı sınıfta öğrenim görüyorsunuz
4 COVID-19 pandemisi sürecinde, mesleki yolla hastalarından bana bulaşabilecek bulaşıcı hastalıklar hakkındaki farkındalığımı arttı
5 COVID-19 pandemisi süreci, bende mesleğimi yaparken eskiye göre daha fazla oranda bulaşıcı hastalık kapma korkusu yarattı
6 Diş hekimliğinde uzmanlık eğitimi almayı planlıyorum
7 Diş hekimliğinde uzmanlık yapmayı düşündüğüm dalda hasta ile ne oranda yakın temas içerisinde olacağımı biliyorum
8 COVID-19 pandemisi uzmanlık eğitimimde seçmeyi düşündüğüm dal tercihimin değişmesine yol açtı
9 COVID-19 pandemisi nedeniyle hastalarım ile daha az yakın temasta işlem yapabileceğim bir uzmanlık dalı arayışına yönlendim
10 Oral patoloji dalının diş hekimliğinde bir ana dal olarak açıldığını biliyorum
11 Oral patoloji dalının mesleki uygulamaları ve oral patoloji laboratuvarının işleyişi hakkında (Vaka kabulü, kullanılan kimyasallar, uygulanan testler, rapor verme süreci ve tanı verme sorumluluğu) bilgi sahibiyim
12 Uzmanlık eğitimi için hasta ile daha düşük riskli temasta olacağımı düşündüğüm oral patoloji dalını tercih etmeyi düşünüyorum

Ankette katılımcıların hiçbir tanımlayıcı bilgisi toplanmamıştır.

Tüm istatistiksel değerlendirmeler Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) v.15 for Windows programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir (SPSS Inc., Chicago, U.S.A.). Demografik verilerin değerlendirilmesinde ortalama ve frekans dağılımı kullanılmıştır. Demografik verilerin sonuçları ortalama \pm standart sapma ya da yüzde olarak belirtilmiştir. Nominal verilerin karşılaştırılmasında çapraz tablolar kullanılmıştır. Gruplar arası farklılıkların değerlendirilmesi amacıyla Ki-Kare testi ya da Fisher testi kullanılmıştır. P değeri 0.05’in altında olduğunda istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

BULGULAR

Çalışma için hazırlanmış olan anket formu 3 ayrı üniversitenin diş hekimliği fakültelerinde Türkçe olarak eğitim gören toplam 967 öğrenciye ulaştırıldı. 788 öğrenci anketi doldurarak geri gönderdi (% 81.5). 7 katılımcı tüm anket sorularına yanıt vermedikleri için çalışma dışında bırakıldı (% 0.9). Toplamda 781 öğrenci

çalışmaya dahil edildi. Buna göre ankette yer alan sorulara eksiksiz olarak yanıt verme oranı % 80.8 olarak gerçekleşti. Öğrencilerin yaş ortalaması 22.0 ± 2.1 olarak bulundu. Çalışmaya dahil edilen öğrenciler 490 kadın ve 291 erkekten oluşmaktaydı. Öğrencilerin sınıflara göre dağılımı 1. sınıf % 19 (n=150), 2. sınıf % 23 (n=181), 3. sınıf % 13 (n=101), 4. sınıf % 25 (n=191) ve 5. sınıf % 20 (n=158) şeklindeydi.

Çalışmaya katılan öğrencilerin % 93'ü, COVID-19 pandemisi sürecinde mesleki yollarla hastalarından kendilerine bulaşabilecek hastalıklar konusundaki farkındalıklarının arttığını belirttiler. Kadınlarda bu oran erkeklere kıyasla anlamlı derecede yüksekti (% 94 – % 89, $p=0.015$). Farkındalıklarının arttığını bildiren öğrencilerde, dış hekimliğinde uzmanlık eğitimi almayı planlama oranı, farkındalıklarının artmadığını bildiren öğrencilere kıyasla anlamlı düzeyde yüksekti ($p<0.001$, Tablo 2).

Öğrencilere COVID-19 pandemisi nedeniyle mesleklerini icra ederlerken eskiye kıyasla daha fazla bulaşıcı hastalık kapma korkusu yaşamaya başlayıp başlamadıkları soruldu. Bu soruya öğrencilerin % 87'si evet yanıtı verdi. Bu oran kadınlarda, erkeklerle kıyaslandığında anlamlı düzeyde yüksekti (% 90 – % 81, $p<0.001$) ama öğrenim görülen sınıflar arasında bu soruya verilen yanıtlar bakımından anlamlı bir farklılık görülmedi ($p=0.798$). Bulaşıcı hastalık kapma korkusu yaşayan ve yaşamayan öğrencilerin dış hekimliğinde uzmanlık eğitimi planlama bakımından aralarında anlamlı bir farklılık bulunamadı ($p=0.312$, Tablo 2).

Tablo 2.

COVID-19 pandemisi sürecinde mesleki bulaşıcı hastalıklar ve hastalık kapma korkusu ile dış hekimliğinde uzmanlık eğitimi alma isteği arasındaki ilişki

		Dış hekimliğinde uzmanlık eğitimi almayı planlıyorum		
		Evet	Hayır	Toplam
COVID-19 sürecinde, hastalarından mesleki yollarla bulaşabilecek hastalıklar hakkındaki farkındalığım arttı	Evett	564 (% 78)	158 (% 22)	722 (% 92)
	Hayır	30 (% 51)	29 (% 49)	59 (% 8)
	Toplam	594 (% 76)	187 (% 24)	781 (% 100)
P *		< 0.001		
		Evet	Hayır	Toplam
COVID-19 pandemisi nedeniyle, mesleğimi yaparken eskiye göre daha fazla oranda bulaşıcı hastalık kapma korkusu yaşamaya başladım.	Evett	520 (% 77)	159 (% 87)	679 (% 87)
	Hayır	73 (% 72)	29 (% 28)	102 (% 13)
	Toplam	593 (% 76)	188 (% 24)	781 (% 100)
P *		0.312		

* Pearson Ki-kare testi

Çalışmaya katılan öğrencilerin 603'ünün bir dış hekimliği dalında uzmanlık eğitimi almayı planladığı görüldü (% 77). Uzmanlık eğitimi planlayan kadınların oranı (% 80) erkeklerden (% 69) belirgin düzeyde yüksekti ($p=0.001$). İlk 4 sınıf öğrencileri arasında uzmanlık eğitimi almayı planlayanların oranları arasında anlamlı bir farklılık bulunmazken 5. sınıf öğrencilerinde bu oranın diğer tüm sınıflara göre anlamlı düzeyde düşük olduğu bulundu (% 58, $p<0.001$) (Tablo 3).

Tablo 3.

Dış hekimliği öğrencileri arasında uzmanlık eğitimi almayı planlayanların sınıflara göre dağılımı

Sınıf	Öğrenci Sayısı	Uzmanlık eğitimi almayı planlayan öğrenci sayısı ve yüzde oranı	P *
1. Sınıf	150	128 (% 85)	0.137 **
2. Sınıf	181	150 (% 83)	
3. Sınıf	101	84 (% 83)	
4. Sınıf	191	149 (% 78)	
5. Sınıf	158	92 (% 58)	
TOPLAM	781	603 (% 77)	< 0.001

* Pearson Ki-kare testi, ** İlk 4 sınıftaki öğrencilere ait değerlendirme

Uzmanlık eğitimi almayı planlayan ve planlamayan öğrenciler karşılaştırıldığında, COVID-19 pandemisi sürecinde mesleki yollarla bulaşabilecek hastalıklar hakkında farkındalığının arttığını belirtenlerin oranı anlamlı düzeyde yüksekti (% 95 – % 85, $p<0.001$), ancak COVID-19 pandemisi nedeniyle mesleklerini icra ederlerken bulaşıcı hastalık kapma korkusu yaşama bakımından anlamlı bir farklılık bulunamadı ($p=0.312$).

Uzmanlık eğitimi almayı planlayan öğrencilerin uzmanlık dalı eğilimlerinde COVID-19 pandemisi nedeniyle değişiklik olup olmadığını irdelemek için soruların yanıtlarına bakıldığında öğrencilerin büyük bir kısmının COVID-19 pandemisi nedeniyle mesleklerini icra ederken bulaşıcı hastalık kapma korkusu yaşadıkları gözlemlendi (Tablo 4). Bulaşıcı hastalık kapma korkusu yaşadıklarını bildiren öğrencilerin % 24'ünün, hastaları ile daha az yakın temasta olacakları bir uzmanlık dalı arayışında olduğu görüldü. Bu oran bulaşıcı hastalık kapma korkusu yaşamadığını belirten öğrencilerle (% 9) karşılaştırıldığında anlamlı olarak daha yüksekti ($p=0.002$). Bunun yanı sıra, dış hekimliğinde uzmanlık eğitimi almak isteyen öğrenci topluluğunda, COVID-19 pandemisi nedeniyle hastalarıyla daha az yakın temasta bulunacakları bir uzmanlık dalı arayışında olduğunu bildiren öğrenciler arasında kadınların oranı erkeklere kıyasla anlamlı düzeyde yüksekti (% 26 – % 15, $p=0.002$).

Tablo 4.**Diş Hekimliğinde uzmanlık eğitimi almayı planlayan öğrencilerin uzmanlık dalı eğilimlerine yönelik sorulara verdikleri yanıtlar**

Diş Hekimliğinde uzmanlık eğitimi almayı planlayan öğrenciler (N=603)				
COVID-19 pandemisi nedeniyle hastalarım ile daha az yakın temasta işlem yapabileceğim bir uzmanlık dalı arayışına yönlendim				
	Evet	Hayır	Toplam	
COVID-19 pandemisi nedeniyle, mesleğimi yaparken eskiye göre daha fazla bulaşıcı hastalık kapma korkusu yaşamaya başladım.	Evet	147	381	528
		(% 28)	(% 76)	(% 88)
	Hayır	7	68	75
		(% 9)	(% 91)	(% 12)
Toplam	154	449	603	
	(% 26)	(% 74)	(% 100)	
P *	0.002			
Diş hekimliğinde uzmanlık eğitimi için Oral Patoloji dalını tercih etmeyi düşünüyorum.				
	Evet	Hayır	Toplam	
COVID-19 pandemisi nedeniyle, mesleğimi yaparken eskiye göre daha fazla bulaşıcı hastalık kapma korkusu yaşamaya başladım.	Evet	104	424	528
		(% 20)	(% 80)	(% 88)
	Hayır	6	69	75
		(% 8)	(% 92)	(% 12)
Toplam	110	493	603	
	(% 18)	(% 82)	(% 100)	
P *	0.021			

* Pearson Ki-kare testi

Uzmanlık eğitimi almayı planlayan öğrenciler içinde Oral Patoloji dalının, diş hekimliğinde bir uzmanlık ana dalı olarak ilan edildiğini bilenlerin oranı % 51, bu dalı tercih etmeyi düşünenlerin oranı % 18'di. Oral Patoloji dalını tercih etmeyi isteyen öğrenciler arasında cinsiyetleri bakımından bir farklılık bulunmuyordu (% 19 kadın – % 16 erkek, $p=0.403$). Uzmanlık dalı olarak Oral Patolojiyi seçebileceğini belirtenlerin oranı, COVID-19 pandemisi nedeniyle bulaşıcı hastalık kapma korkusu yaşadığını bildiren öğrenciler arasında % 20, bulaşıcı hastalık kapma korkusu yaşamadığını bildiren öğrencilerdeyse % 8 olarak bulundu ($p=0.021$). Uzmanlık eğitimi almak isteyen öğrencilere Oral Patoloji dalının mesleki uygulamaları ve laboratuvarın işleyişi hakkındaki bilgi düzeyleri hakkında sorulan soruya verilen yanıtlar karşılaştırıldığında, Oral Patoloji dalını tercih edebilir diyenler ve tercih etmem diyenler arasında bilgi düzeyi bakımından anlamlı bir farklılık bulunamadı ($p=0.161$).

TARTIŞMA

Bu çalışmada diş hekimliği fakültesi öğrencilerinin COVID-19 pandemisi sürecinde, mesleki uygulamaları sırasında hastalarından kendilerine bulaşabilecek hastalıklar konusundaki farkındalıklarının artabileceği

ve bulaşıcı hastalık kapma korkusu yaşayabilecekleri varsayılarak, yeni gelişen bu durumun öğrencilerin uzmanlık eğitimi planları üzerindeki çeşitli etkilerinin gösterilmesi amaçlanmıştır. Çalışma popülasyonunda diş hekimliğinde uzmanlık eğitimi almayı planlayan öğrencilerin, mesleki yollarla bulaşabilecek hastalıklar hakkındaki farkındalık düzeyleri belirgin oranda yüksek olsa da mesleki yollarla bulaşıcı hastalık kapma korkusu yaşamamanın uzmanlık eğitimi alma isteği ile ilişkisi olmadığı görülmektedir. COVID-19 pandemisi nedeniyle diş hekimleri ve öğrenciler hastalık kapma korkusu yanında anksiyete de yaşamaktadır.^{6, 8, 10} Yaşanan anksiyete ve hastalık kapma korkusu sonrasında diş hekimliği öğrencilerinin kariyer planlarını değiştirmeleri de beklenmedik bir durum değildir. A.B.D.'de Garcia ve ark.¹⁰ tarafından yapılan bir çalışmada, diş hekimliği öğrencilerinin % 11'inin COVID-19 pandemisi sürecinde kariyer planlarını değiştirdiği ve bu değişimin genellikle özel diş hekimliği kliniğine yönelme şeklinde olduğu görülmektedir. Buna karşın aynı çalışmada kariyer planlarının COVID-19 pandemisi sürecinde değişmediğini bildiren öğrencilerin büyük çoğunluğunun, mezuniyet sonrası ihtisas programlarından birini hedeflediği bildirilmiştir.¹⁰ Bu çalışmada öğrencilerin büyük kısmında bulaşıcı hastalık kapma korkusu gelişmesine karşın uzmanlık eğitimi almayı hedefleyen öğrencilerin oranlarında bir farklılık bulunmaması, Garcia ve ark.¹⁰ tarafından yapılan çalışmanın sonuçlarıyla örtüşmektedir. Bu çalışmaya dahil olan öğrencilerde bulaşıcı hastalık kapma korkusunun kadınlarda erkeklere göre daha fazla olduğunu bulunmuştur. Anksiyeteye ilişkili olduğu bilinen stres, korku, depresyon gibi olumsuz duygusal olaylardan kadınların erkeklere kıyasla daha fazla etkilendikleri ve anksiyetenin psikolojik durumla doğrudan ilintili olduğunu bildiren çalışmalar, bu bulguyu destekler niteliktedir.^{6,11,12}

Çalışmaya katılan 3 farklı diş hekimliği fakültesinin öğrencilerinin büyük kısmı diş hekimliğinde uzmanlık eğitimi almayı istemektedir. Bu öğrencilerin cinsiyet dağılımı incelendiğinde uzmanlık eğitimi almak isteyen kadınların erkeklere oranla belirgin düzeyde fazla olduğu dikkati çekmektedir. 2000'li yılların başında gelişmiş bazı ülkelerde her 5 diş hekiminden biri kadın iken ve uzman diş hekimlerinde bu oran daha da düşük olmasına karşın son yıllarda kadın diş hekimlerinin ve kadın diş hekimliği öğrencilerinin oranı giderek artmaktadır. Avrupa'da yapılan istatistiksel araştırmalara göre diş hekimliği giderek kadınların ağırlıkta olduğu bir dal haline gelmektedir.^{13,14} Hatta özellikle gelişmiş ülkelerde uzmanlık eğitimi alan kadın diş hekimlerinin sayısı erkek meslektaşlarından daha fazla olmaya başlamıştır.¹⁵ Bu çalışmaya katılan öğrencilerin cinsiyet dağılımlarına göre uzmanlık eğitimine yönelim oranları, günümüzde gelişmiş ülkelerdeki meslektaşlarının eğilimleriyle benzerdir.

Uzmanlık eğitimi almayı planlayan öğrencilerin COVID-

19 pandemisi nedeniyle kariyer planlarını gözden geçirmeleri beklenmedik bir durum değildir. Mezuniyet geçirmeleri beklenmedik bir durum değildir. Mezuniyet sonrası kariyer planlarını değiştirdiği bildirilen dış hekimliği öğrencilerinin oranı % 11'den % 41'e kadar farklılık gösterebilmektedir. Kariyer planı değişiminin nedenleri sorgulandığında pandemi sürecinde yeterli klinik deneyim elde edememe, sağlıkla ilgili kaygılar, finansal nedenler, uzmanlık sınavını kazanma hakkındaki endişeler gibi çeşitli faktörler dış hekimliği öğrencilerinin kariyer planları üzerinde etkili olduğu bildirilmiştir.^{4,16-18} Bu çalışmada da benzer şekilde dış hekimliğinde uzmanlık eğitimi planlayan öğrencilerin dörtte birinden fazlasının COVID-19 pandemisi nedeniyle kariyer planlarını değiştirdiği ve hastaları ile daha az yakın temasta olacakları bir uzmanlık dalı arayışında oldukları bulunmuştur. Ankette kariyer planı değişiminin olası nedenleri sorgulanmamış olsa da, COVID-19 pandemisi öncesine göre daha fazla enfeksiyon kapma korkusu yaşadığını bildiren öğrencilerin uzmanlık dalı değiştirme eğilimlerinin daha fazla olması irdelenmesi gereken bir nokta olarak öne çıkmaktadır. Kariyer değişimi planlayan kadınların oranının erkeklerden daha fazla oluşu da çalışmanın dikkat çeken bulgularından birisidir. Literatürde, dış hekimliği öğrencilerinin kariyer planları üzerine COVID-19 pandemisinin etkilerini değerlendiren çok az araştırmaya rastlanmaktadır.^{8,10,16-18} Garcia ve ark.¹⁰ COVID-19 pandemisi nedeniyle kariyer planı değişen ve değişmeyen öğrencilerin cinsiyete göre dağılımlarını kıyasladıklarında kadınlar ve erkekler arasında anlamlı bir farklılık olmadığını bildirmişlerdir. Bu çalışmada bunun aksine kariyer planında COVID-19 pandemisi nedeniyle değişiklik olduğunu bildiren öğrenciler arasında kadınların daha fazla olduğu bulunmuştur. Bildiğimiz kadarıyla, bu çalışma dış hekimliği öğrencilerinde cinsiyetin COVID-19 pandemisi nedeniyle kariyer planı değişimi üzerinde etkili olabileceğini gösteren ilk çalışmadır.

Oral Patoloji dalı Türkiye'de 2018 yılında yürürlüğe giren bir kanunla dış hekimliğinde bir uzmanlık dalı olarak tanımlanmıştır. Amerika Dış Hekimleri Birliği, oral ve maksillofasiyal patolojiyi dış hekimliğinin ve patolojinin ortak bir disiplini olarak tanımlamakta, oral ve maksillofasiyal bölgeleri etkileyen hastalıkların doğası, tanımlanması ve tedavisi ile ilgilenen bir uzmanlık dalı olduğunu belirtmektedir.¹⁹ Birleşik Krallık, Yeni Zelanda gibi gelişmiş ülkelerde de bir uzmanlık dalı olarak tanınan Oral Patolojinin Türkiye'de de aynı şekilde tanımlanmış olması olumlu bir gelişmedir.^{20,21} Çalışma popülasyonunun yarısından fazlası Oral Patoloji dalını bir uzmanlık dalı olarak seçebileceğinden haberdardır ve uzmanlık eğitimi planlayan öğrencilerle planlamayan öğrenciler arasında haberdar olma bakımından farklılık bulunmamaktadır. Uzmanlık eğitimi almayı planlayan yaklaşık her 6 öğrenciden biri, uzmanlık dalı olarak Oral Patolojiyi seçebileceğini belirtmiştir. Oral Patoloji

seçmeyi düşünen ve düşünmeyen öğrenciler arasında, Oral Patoloji işleyişi ve riskleri hakkında bilgi sahibi olma bakımından anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Ancak, Oral Patolojiyi seçmeyi düşünen öğrenciler içinde enfeksiyon kapma korkusu yaşayanların oranı belirgin düzeyde yüksektir. Bu iki bulgu birlikte değerlendirildiğinde, uzmanlık dalı seçiminde Oral Patolojiye yönelen öğrencilerin bu tercihlerinin nedeninin, Oral Patoloji dalı hakkındaki bilgi düzeylerinin ve ilgilerinin artışından ziyade enfeksiyon riskinden kaçınma davranışı nedeniyle olduğunu öne sürülebilir.

Çalışma popülasyonunun iki farklı ülkedeki 3 dış hekimliği fakültesi öğrencilerinden oluşuyor olması ve katılım oranının benzer anket çalışmalarına kıyasla yüksek olması bu araştırmanın güçlü yanları arasında sayılabilir. COVID-19 pandemisinin dış hekimliği öğrencilerinin uzmanlık dalı seçimi üzerine etkisini araştıran bir çalışma, bildiğimiz kadarıyla literatürde yer almamaktadır. Buna karşın, anket soruları arasında öğrencilerin psikolojik durumlarını tespit etmeye yarayacak bir ölçek kullanılsaydı ve anket Türkiye'de eğitim veren diğer dış hekimliği fakültesi öğrencilerine ulaştırılabilmiş olsaydı, çalışmanın sonucunda daha kuvvetli çıkarımlar ortaya konabilirdi. Dış hekimliği öğrencilerinin tüm hayatlarını şekillendiren kariyer planı tercihlerinin altında yatan nedenlerin irdelenmesi ve kararlarına etki eden kişisel çevresel ve psiko-sosyolojik faktörlerin ortaya konması, öğrencilerin geleceğini planlamalarına şüphesiz ki ciddi katkılar sağlayacaktır. Bunun için de konu üzerinde daha geniş kapsamlı ve multi-disipliner çalışmaların planlanması gerektiği düşünülmektedir.

SONUÇ

Dış hekimliğinde uzmanlık süreci, öğrencilerin yaşamlarına yön verecek önemli bir karardır. Bu kararın verilmesinde öğrencilerin seçmeyi düşündükleri uzmanlık dalı hakkındaki bilgilerinin tamamlanması, bu uzmanlık dalındaki yeteneklerinin belirlenmesi ve öğrencilerin doğru rehberlik ile yönlendirilmesi önem kazanmaktadır. COVID-19 enfeksiyonu ve bulaşıcı hastalık kapma korkusu, dış hekimliği öğrencilerinin uzmanlık dalı seçimi üzerine etki eden faktörler arasındadır. Bunun yanında, Oral Patolojiyi uzmanlık dalı olarak seçmeyi düşünen ve düşünmeyen öğrenciler arasında bu uzmanlık dalı hakkındaki bilgi düzeyleri bakımından fark bulunamamış olması, kaçınma eğilimli davranışların da dış hekimliğinde uzmanlık dalı seçimi üzerinde etkisi olabileceğine işaret etmektedir. Dış hekimliğinde uzmanlık dalı seçimindeki karar verme paternlerinin ortaya konulabilmesi için daha gelişmiş ölçeklerden faydalanan anket çalışmaları fayda sağlayabilir.

KAYNAKLAR

1. Wang C, Horby PW, Hayden FG, Gao GF. A novel coronavirus outbreak of global health concern. *Lancet*. 2020;395(10223):470-3.
2. Zhu N, Zhang D, Wang W, Li X, Yang B, Song J, et al. A Novel Coronavirus from Patients with Pneumonia in China, 2019. *N Engl J Med*. 2020;382(8):727-33.
3. Lu CW, Liu XF, Jia ZF. 2019-nCoV transmission through the ocular surface must not be ignored. *Lancet*. 2020;395(10224):e39.
4. Peng X, Xu X, Li Y, Cheng L, Zhou X, Ren B. Transmission routes of 2019-nCoV and controls in dental practice. *Int J Oral Sci*. 2020;12(1):9.
5. Ge ZY, Yang LM, Xia JJ, Fu XH, Zhang YZ. Possible aerosol transmission of COVID-19 and special precautions in dentistry. *J Zhejiang Univ Sci B*. 2020;21(5):361-8.
6. Yildirim TT, Atas O. The evaluation of psychological state of dental students during the COVID-19 pandemic. *Braz Oral Res*. 2021;35:e069.
7. Wong JG, Cheung EP, Cheung V, Cheung C, Chan MT, Chua SE, et al. Psychological responses to the SARS outbreak in healthcare students in Hong Kong. *Med Teach*. 2004;26(7):657-9.
8. Generali L, Iani C, Macaluso GM, Montebugnoli L, Siciliani G, Consolo U. The perceived impact of the COVID-19 pandemic on dental undergraduate students in the Italian region of Emilia-Romagna. *Eur J Dent Educ*. 2021;25(3):621-33.
9. T.C. Resmi Gazete. Sağlıkla İlgili Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.; Madde 6-7 [İnternet]. 2018 [alıntılanma tarihi 15.05.2021]. Available from: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/12/20181205-8.htm>.
10. Garcia DT, Akinkugbe AA, Mosavel M, Smith CS, Brickhouse TH. COVID-19 and Dental and Dental Hygiene Students' Career Plans. *JDR Clin Trans Res*. 2021;6(2):153-60.
11. Huri M, Bagis N, Eren H, Umaroglu M, Orhan K. Association between burnout and depressive symptoms among Turkish dentists. *J Dent Sci*. 2016;11(4):353-9.
12. Keskin G. Self-Report Measurement of Depression, Anxiety, and Stress Caused by COVID-19 Pandemic in Senior Undergraduate Dental Students. *Pesqui Bras Odontopediatria Clin Integr*. 2021;21:e0243.
13. Adams T. Feminization of Professions: The Case of Women in Dentistry. *Can J Sociol*. 2005;30:71-94.
14. Center for Health Workforce Studies. A National Study of the Practice of Characteristics of Women in Dentistry and Potential Impacts on Access to Care for Underserved Communities. [İnternet]. 2019 [alıntılanma tarihi 18.05.2021]. Available from: https://www.chwsny.org/wp-content/uploads/2019/09/OHWRC_Women_in_Dentistry_2019.pdf
15. Furtinger V, Alyeva R, Maximovskaya L. Is European Dentistry Becoming a Female Profession? *Acta Stomatol Croat*. 2013;47:51-7.
16. Istrate EC, Slapar FJ, Mallarapu M, Stewart DCL, West KP. Dentists of tomorrow 2020: An analysis of the results of the 2020 ADEA Survey of U.S. Dental School Seniors. *J Dent Educ*. 2021;85(3):427-40.
17. Ha K, Lee A, Aram A, Ohyama H. Dental student perspective on post-graduation planning in the COVID-19 era panel. *J Dent Educ*. 2021;85(Suppl. 1):1202-4.
18. Garg D, Kapoor D. Perception of Dental Students of COMS-TH regarding Future of Dentistry in Nepal amid COVID-19 Pandemic. *JNMA J Nepal Med Assoc*. 2020;58(229):677-80.
19. National Commission on Recognition of Dental Specialties and Certifying Boards. Specialty Definitions Approved and Adopted by the National Commission on Recognition of Dental Specialties and Certifying Boards [İnternet]. 2018 [alıntılanma tarihi 15.05.2021]. Available from: <https://ncrdscb.ada.org/en/dental-specialties/specialty-definitions>.
20. The British Society for Oral and Maxillofacial Pathology. Career Advice: A career in Diagnostic Oral and Maxillofacial Pathology. [İnternet] 2017 [alıntılanma tarihi 14.07.2021]. Available from: <https://www.bsomp.org.uk/careers>.
21. New Zealand Dental Association. Specialisation: Oral Pathologist. [İnternet] 2018 [alıntılanma tarihi 15.05.2021]. Available from: <https://nzda.org.nz/pub/index.php?id=266>.

Yazışma Adresi:

Zehra EDEBAL
 Yakın Doğu Üniversitesi
 Diş Hekimliği Fakültesi
 Temel Tıp Bilimleri Bölümü,
 Oral Patoloji AD
 Lefkoşa, KKTC
 E Posta: zehra.edebal@neu.edu.tr